

УДК 663.5:339.1:631.15/16

Мельничук Оксана Іванівна, канд. екон. наук., асистент
Одеський державний аграрний університет
Мельничук Оксана Ивановна
Melnychuk O.I.

Світовий досвід управління ринком продукції спиртової галузі
Мировой опыт управления рынком продукции спиртовой отрасли
World experience of management of products of alcoholic industry
market

Розглянуто особливості управління ринком продукції спиртової галузі в зарубіжних країнах. Висвітлено основні аспекти державного регулювання виробництва та реалізації алкогольної продукції в країнах, які є найбільшими виробниками спирту етилового.

Ключові слова. Спирт етиловий, ринок, алкоголь, державне регулювання, монополія, меляса, зерно, цукрова тростина, кооператив.

Melnychuk O.I. World experience of management of products of alcoholic industry market

The features of management of products of alcoholic industry a market are considered in foreign countries. The basic aspects of government control of production and realization of alcoholic products are reflected in countries which are the most producers of alcohol ethyl.

Keywords: An ethyl spirit, market, alcohol, government control, monopoly, molasses, grain, sugar-cane, cooperative store.

Вступ. Потужний виробничий та сировинний потенціал спиртової галузі України, зростання потреб внутрішнього ринку в продукції, що тут виробляється, а також перспективи ефективної участі в процесі економічної глобалізації вимагають формування відповідної державної політики щодо подальшої розбудови даного сектора АПК країни. Підвищена увага до

підприємств спиртової промисловості правомірно зумовлена їх належністю до державної форми власності, соціальною та економічною вагомістю ефективного управління діяльністю даних господарюючих суб'єктів.

Постановка завдання Науково-методологічне забезпечення формування та ефективного розвитку ринку продукції спиртової галузі потребує використання як набутого світового досвіду у цій сфері, так і здобутків в управлінні даним сектором АПК, що мали місце в його історичному минулому.

Результати. Літературні джерела дають відомості про те, що приготування алкогольних напоїв на основі бродіння із різних видів сировини, які містили вуглеводи, було відоме ще до нашої ери, а алкогольні напої люди отримували раніше, ніж етиловий спирт у чистому вигляді. Етиловий спирт як товар вперше з'явився в 13 ст. в Італії. Його використовували для медичних цілей і на приготування різних видів горілки та лікерів [1, с.5].

На території Київської Русі перші відомості про виробництво винного спирту належать до 12 ст., коли діяли дрібні винокурні заводи сільськогосподарського типу, з недосконалою технікою. Значні промислові підприємства по виробництву спирту-сирцю, більша частина якого після ректифікації йшла на виготовлення горілки, виникли в кінці 19 ст.- на поч. 20 ст. [2, с.160]. З розвитком науково-технічного прогресу, сфера застосування етилового спирту значно розширилася. Проте, і сьогодні, більша частина виробленого спирту використовується лікєро-горілочними заводами для приготування алкогольних напоїв. При цьому держава контролює якість алкогольних напоїв та обсяги їх споживання населенням, а також рівень грошових надходжень від реалізації алкогольної продукції до бюджету.

В Європейських країнах (Фінляндія, Німеччина, Швеція, Швейцарія, Італія, Греція, Туреччина, Франція, Англія та Росія) питанням регулювання виробництва, продажу і споживання алкогольної продукції приділяється надзвичайно багато уваги. В них постійно удосконалюється законодавча база, що регулює виробництво і продаж алкоголю [3, с.12-13].

Історично склалося так, що кожна країна має свої національні традиції

щодо виробництва алкоголю. Так, у Франції етиловий харчовий спирт виготовляють із цукрового буряка, меляси та відходів виноробства, причому цукровий буряк попередньо переробляють у дифузійний сік, в Італії – з меляси і відходів виноробства, в Німеччині – з картоплі та меляси. В Данії частину спирту отримують з етилену, а частину з картоплі, у Фінляндії – із зерна і сульфідних лужників, в Польщі – з картоплі, зерна і невелику кількість з меляси, в Румунії і Болгарії – з меляси, відходів виноробства та некондиційних фруктів, а в Індії – з меляси та відходів від переробки фруктів. Із нехарчової сировини спирт частково виробляється в Чехії та Угорщині [1, с. 39].

Найбільшими виробниками етилового спирту в Європі після Росії та України є Франція, Німеччина, Італія [1, с. 37]. У Фінляндії, Швеції і Норвегії протягом всього 20 століття виробництво, оборот і споживання алкогольних напоїв жорстко регулювалось в рамках держмонополій. Держмонополії були створені не у фіскальних цілях, а як основа охорони здоров'я населення і зменшення негативних наслідків зловживання.

Протягом останнього десятиліття ці країни є зразком того, наскільки алкогольна політика всередині країни обумовлюється мінливими міжнародними реаліями. Так, вступ Швеції і Фінляндії до Євросоюзу зробило монополії несумісними з принципами єдиного економічного простору ЄС, і в 1994 році ці країни були змушені відмінити свої монополії на виробництво і оптову торгівлю алкоголем [3, с.42-43].

У Німеччині, єдиній країні в Європейському Союзі, зберігається державна монополія по регулюванню обороту етилового спирту, який виробляється великою кількістю дрібних і середніх селянських господарств із сировини сільськогосподарського походження. За своїм змістом держмонополія є регулятором ринку спирту з соціально-політичною установкою, а за формою – це фінансова монополія. Вказані функції здійснює Федеральне монопольне управління (ФМУ) оборотом етилового спирту. Це відомство знаходиться в компетенції федерального міністерства фінансів. ФМУ було створене на основі федерального закону про монополію за оборотом спирту в 1951 році в якості

правонаступника Імперського монопольного управління.

У підпорядкуванні департаменту по реалізації спирту ФМУ знаходиться 9 регіональних відділень (спиртзаводів) з виробничими потужностями на рівні 80 млн. л, декілька спеціалізованих складів, транспортні засоби для перевезення спирту та інше майно. Цей департамент здійснює комерційні операції, представляє баланс доходів і збитків та річний звіт. Діяльність ФМУ фінансується з державного бюджету ФРН. Головною задачею ФМУ є підтримка традиційного виду промислу селянських господарств, не здатних самостійно витримати ринкову конкуренцію, шляхом щорічної закупівлі у них по гарантованих цінах (вище ринкових) спирту-сирцю об'ємною щільністю близько 70 %.

Постачальниками є дрібні винокурні (з річним обсягом виробництва від 300 л), які не мають ресурсів для виготовлення спирту-ректифікату. На своїх підприємствах ФМУ переробляє спирт-сирець у високоякісні види спирту, здійснює зберігання товару на власних (або митних) складах і здійснює реалізацію різних видів спирту-ректифікату. Для того щоб привести у відповідність ціни пропозиції на німецький спирт з ринковими цінами (цінами інших країн ЄС) ФМУ потребує, з врахуванням власних доходів, щорічного фінансування із федерального бюджету. Головним джерелом бюджетного покриття є податкові надходження від реалізації спирту.

Нині в Німеччині працюють біля 1200 великих винокурних заводів. Ще є 30 тисяч селянських господарств, де теж виробляють етиловий спирт як побічний продукт. А ще 200 тисяч господарств спирт не виробляють, але мають право на виробництво 50 умовних літрів чистого алкоголю в рік.

В країні діє близько 24 тис. дрібних винокурень, які продають спирт-сирець ФМУ без сплати податків. Тому цей процес відбувається під контролем митних органів, які фіксують кількість товару, оформляють документи, пломбують упаковку і т.д. Крім того цим винокурням, внаслідок їх малої потужності, надаються пільги зі сплати податку на спирт у випадку його продажу на ринку. Держава підтримує функціонування цієї системи як

важливої складової аграрного ринку країни.

Реалізацією спирту займаються 9 регіональних відділень, мережа спеціалізованих складів, а також 24 фірми, з якими ФМУ має відповідні договори. Споживачами спирту є компанії, які виробляють спиртні напої і продовольчі товари, виробники лікувальних препаратів, косметичних виробів ті ін. Всього в ФРН є близько 30 тис. підприємств-споживачів спирту.

Отже, діюча в Німеччині система державного регулювання обороту спирту, центральною ланкою якої є Федеральне монопольне управління оборотом спирту, по суті, не являє собою монополію в прямому розумінні, а є інструментом державної підтримки малих і середніх (сільськогосподарських) виробників через фінансові субсидії і надання деяких пільг. Держава поступово зменшує своє втручання в процеси регулювання цього ринку, поступово підводячи лінію його лібералізації. Свідченням цього є, в тому числі, скорочення обсягів фінансової підтримки, а також досягнута у 2004 році з Євросоюзом угода про повне припинення з 2010 року субсидіювання закупок спирту-сирцю у сільськогосподарських виробників. Крім того, слід зауважити, що в Німеччині з метою підтримки малого бізнесу муніципальний закон дозволяє дрібним виробникам виробляти спирту стільки, скільки барди може бути спожито місцевим поголів'ям худоби [4, с. 13].

В Норвегії існують кооперативні спиртові заводи, що об'єднують декілька селянських господарств, які переробляють свою сировину на власному міні-спиртзаводі, а барду використовують в своєму ж господарстві. Спиртовий завод працює в замкнутому циклі [5, с.62]. У Швеції з 1 січня 1995 року вступило в силу законодавство про алкоголь, що передбачає ліцензування виробництва спирту, виготовлення і використання спиртних напоїв [4, с. 15].

США є другим після Бразилії виробником спирту етилового в світі. В цій країні близько 85% етилового спирту виробляють синтетичним шляхом із етилену методами прямої сірчаноокислової гідратації. Переважає метод сірчаноокислової гідратації етилену. Харчовий спирт із м'яси в США не виробляють. Етиловий спирт для горілчаних виробів у США отримують лише

із зерна.

Відмінна особливість обліку виробництва етилового спирту в США полягає в тому, що спирт, виготовлений для алкогольних напоїв, не включається в загальне виробництво спирту. Виготовлення цього виду спирту визначається за даними про випуск алкогольних виробів [1, с.38]. Основний набір заходів регулювання доступності алкоголю в США, типовий для більшості розвинутих країн.

Бразилія має найбільші посіви цукрової тростини, і відповідно є найкрупнішим виробником етанолу. Цукрова тростина є найбільш дієвим джерелом і краще піддається ферментації, ніж зерно, оскільки її набагато легше вирощувати та переробляти [6, с. 85-86].

В Бразилії етиловий спирт виробляють гідрованим (з вмістом води 3,5-3,8%) та зневодненим (0,5% води). Зневоднений спирт застосовують як добавку до бензину, гідрований – для виробництва алкогольних напоїв та як паливо для двигунів внутрішнього згорання. Реалізують його через окремі розподільчі пристрої на паливних станціях. Кількість виробленого дегідрованого спирту і відповідно його вміст у бензині регулює уряд залежно від кон'юнктури світового ринку цукру.

Господарську діяльність спиртові заводи в Бразилії здійснюють у формі промислово-збутових кооперативів, акціонерних товариств та ін. Цукрову тростину завозять з підприємств – членів кооперативу. На підприємствах відсутній державний облік спирту. Кожний місяць виробник двічі на місяць надає фінансовим органам інформацію про обсяги виробництва етилового спирту та його споживачів. Спиртові заводи відпускають спирт оптовим споживачам з повним акцизним збором. Оптовики, залежно від напрямку подальшого використання гідрованого спирту (виробництво напоїв чи як паливо), отримують відповідне відшкодування акцизу [7; 8].

Спиртові заводи Російської Федерації, число яких у 2006 р. становило 130, мають виробничі потужності, що дозволяють виробляти близько 130 млн. дал. спирту в рік [9]. Після розпаду Радянського Союзу в Росії в 1992 р. було

дозволено виробництво спирту і горілки юридичними особами (при досить жорсткому і який постійно посилювався контролі держави). Цивілізоване вилучення прибутку через податки дозволило після 1992 р. нормально розвиватися спиртовим заводам (економічно і технічно), і тільки цим можна пояснити бурхливий розвиток спиртових заводів в цей період [10, с.52.]. Так, з 1992 року до 2002 року в Росії ввели в дію 51 спиртовий завод загальною потужністю 17,3 млн. дал [11, с.4].

Згідно законодавства Російської Федерації про державне регулювання виробництва і обороту етилового спирту, алкогольної і спиртовмісної продукції, діяльність по виробництву і обороту етилового спирту, алкогольної і спиртовмісної продукції, здійснюється лише юридичними особами, незалежно від їх форми власності на основі ліцензій виданих уповноваженими Урядом Російської Федерації федеральними органами виконавчої влади і діючих на всій території Російської Федерації [12].

Починаючи з 2005 р., в Росії почався черговий етап боротьби за спиртову монополію з пропозицій Міністерства сільського господарства про створення Державної алкогольної корпорації, яка повинна монопольно закуповувати у виробників весь вироблений ними спирт і так само монопольно продавати його виробникам горілки. Акциз при цьому будуть сплачувати лише виробники спирту. Така централізація, на думку розробників проекту, має привести до збільшення податкових надходжень, а також зменшить обсяги тіньового ринку [13].

Новою особливістю державного регулювання спиртової галузі Російської Федерації є те, що починаючи з 1 січня 2008 р. всі заводи повинні поставити установки з утилізації барди. Їх ціна на цей час 1-1,5 млн. дол [14]. Крім цього, пропонується поблизу спиртових заводів на кооперативній основі організувати відгодівельні господарства спиртових заводів і сільськогосподарських організацій [15, с.45]. Такі заходи пов'язані з турботою уряду країни про навколишнє середовище.

Історично Казахстан не був великим виробником алкоголю, хоча, будучи

зерновою житницею СРСР, мав для цього всі можливості. З початком вільної конкуренції і відмови держави від монополії в галузі першою задачею, що стояла перед власниками спиртових і лікєро-горілочаних заводів, було утримати внутрішній ринок.

Закон Рєспубліки Казахстан "Про державне регулювання виробництва й обороту етилового спирту й алкогольної продукції" визначає, що виробництво етилового спирту й алкогольної продукції допускається при наявності ліцензії й паспорта виробництва; виробництво етилового спирту й алкогольної продукції допускається в стаціонарних виробничих приміщеннях і на встаткуванні, що належать виробникові на праві власності й відповідних кваліфікаційних вимог; виробництво етилового спирту й алкогольної продукції двом і більше ліцензіатам на тих самих стаціонарних приміщеннях і встаткуванні забороняється; виробництво допускається тільки за адресою, зазначеному в ліцензії; виробництво етилового спирту й алкогольної продукції повинне здійснюватися відповідно до вимог, установленими нормативними правовими актами в області технічного регулювання, положеннями стандартів або інших документів [16].

Висновки. Отже, світова практика свідчить, що без державного регулювання ринок спиртової та лікєро-горілочаної продукції існувати не може. Перераховані вище заходи, показують, що виробництво і продаж саме алкогольних виробів, є предметом підвищеної уваги державних органів.

Список літератури

1. Пыхов В.Г. Экономика, организация и планирование спиртового производства.// Всеволод Гаврилович Пыхов – М.: Пищевая промышленность, 1973.- 260 с.
2. Гінтовт В.Ю. Велика Радянська енциклопедія, / В.Ю. Гінтовт. - Київ, С.160.
3. Парагульгов О.Д. О госмонополии на спирт, системе уплаты акцизов и госрегулировании алкогольного рынка / О.Д. Парагульгов // Пищевая промышленность. – 2005. - №4. – С. 42-43.

4. Монополия. Зарубежный опыт // Акциз. - №1. - 2006. - с. 11-18.
5. Янушкевич В. Для чего нужны малые спиртзаводы России / В. Янушкевич // Пищевая промышленность. - №1. - 1998. - С. 62.
6. Антощенко Н. Етанольний альянс не за горами? / Н. Антощенко // Агро вісник. - 2007. - №4 - С. 85-86.
7. Бойко П. Спирт для автомобілів (зарубіжний досвід) / П. Бойко // Харчова і переробна промисловість. - 2003. - №1. - С. 5-6.
8. Белого Ив Секрет фирмы / Ив Белого // Зерно. - 2007. - №1. - С. 41-49.
9. Ментюкова С. / С. Ментюкова, И. Парфентьева, Приложение к газете «Коммерсантъ». - 2007 - №168. - 19.09.
10. Лихтенберг Л.А. Спиртовое производство России на пороге XXI века / Л.А. Лихтенберг // Пищевая промышленность. - 2000. - №7. - С. 52-54.
11. Ярмош В.И. Проблемы и перспективы спиртовой отрасли / В.И. Ярмош // Производство спирта и ликёроводочных изделий. - №2. - 2002. - С. 4.
12. Федеральный Закон Российской Федерации «О государственном регулировании производства и оборота этилового спирта, алкогольной и спиртосодержащей продукции» от 19 июля 1995 года.
13. Щеглов А. Россия. Чиновники следят за градусом / А. Щеглов, М. Сергеев // Независимая газета. - 13.11.2006.
14. Кушхов Г. Закономерности развития интергационных процессов в АПК региона / Г.Кушхов // Международный сельскохозяйственный журнал. - 2006. - №1. - С. 9-11.
15. Стерновский Н. Не верите?! - Приезжайте убедитесь сами / Н. Стерновский // Пищевая промышленность. - 1996. - №5. - С. 45.
16. Закон Республики Казахстан 16.07.1999 N 429-1 "Про державне регулювання виробництва й обороту етилового спирту й алкогольної продукції".